

Siromak Joza.

o je bilo takrat, ko se je napotil Joza preko gore v sosedno dolino, služiti k bogatemu kmetu, Dvanajsto leto je izpolnil in tedaj je šel z očetom in se je napotil v skalnate Trente. Jutro je bilo, krasno jutro brez sivega oblaka na jasnem nebu. Čvrsto sta stopala oče in sin navkreber in sta postala šele na višini. Še enkrat se je ozrl Joza na dragi rodni kraj, in v srcu mu je bilo hudo.

Glej, globoko tam doli stoji domača hišica, osamljena od tovarišic. Skalnato je vse okrog; le majhen vrtič se razprostira okrog hišice. Siromašna je in borna Trenta. A koliko radosti in sreče se je smehljalo njemu med tistimi skalami! Zbudilo ga je jutro, polno veselja, smejal se mu je dan, in lep večer ga je zazibal v prijetne sanje.

Skoro bi bile stopile Jozi solze v oči, ko se je poslavljajal z zadnjim pogledom od rodnega kraja. Težko mu je bilo, in mlada duša mu je bila žalostna.

Glej, tam doli leži rodna vasica . . . Gre od nje, da si služi v tujini kruh, ki mu ga ne more dati siromašna, skalnata Trenta. Gre in se morda več ne povrne. Nič več ne bo prepeval tam doli, da bi se razlegalo od skale do skale. V tujini mu bo tekel znoj s čela in si bo moral služiti težki kruh. Ne bo ga budila dobra mamica v zgodnjih jutrih prijazno in veselo.

»Jozek, oj, Jozek!«

Tudi ljudje ga bodo suvali v tujini zarano. Neprijazno ga bodo suvali in vpili:

»Vstani, klada zaspana!«

Morebiti ne bo slišal nikdar več dobrih in prijaznih besed. Vse ga bo zaničevalo in se norčevalo iz njega, ker je iz siromašne, zaničevane Trente. Ne bo imel dobrega prijatelja in tudi tovariša ne bo imel. Sam bo moral hoditi okrog in nikomur ne bo mogel potožiti, če mu bo v srcu težko in hudo . . . Težko je v tujini in veselja ni tam.

»Bovčan . . . glejte ga — Bovčan!«

Tako bodo govorili tuji paglavci. Smejali se bodo in se norčevali. Zapreke mu bodo delali in mu nagajali hudomušno, kjerkoli mu bodo mogli. In vse to raditega, ker je Joza iz siromašne, zaničevane Trente . . .

Tako je mislil Joza tam gori na višini, ko je gledal zadnjikrat na rodni kraj. Hudo mu je bilo in gorke solze so mu hotele priti v oči. A siloma jih je zadrževal, ker se je sramoval očeta, ki je stal kraj njega.

»Pojdiva naprej, Joza,« je rekel oče in je stopil naprej. Še enkrat je pogledal Joza na rodni dom in je zamahnil z roko.

»Z Bogom, dolina! Z Bogom, bela hišica!«

In tedaj se mu je zazdelo, da stoji tam doli pred hišico mati. Bratci in sestre stoje tam na vrtiču in mu mahajo v slovo.

»Z Bogom, Jozek! Dobro se imej in se kmalu povrni!«

Takrat pa je stopila Jozi vendar solza v oči. Še enkrat je zamahnil z roko in je pogledal zadnjič na rodno hišico.

»Z Bogom, mati! Ostanite zdravi, bratci in sestre . . .«

Izpregovoril je in se je obrnil za očetom. Šla sta navzdol tik ob strmi, v nebo kipeči gori, drug poleg drugega. Molčala sta oba in sta bila zatopljena v svoje misli. Naposled pa je le dvignil oče glavo. Pogledal je na sina in je izpregovoril:

»Težko je življenje v naši Trenti. Skala je trda in ne rodi ne pšenice, ne krompirja. Težko je nam, Joza, težko. A tebe čaka lepo življenje. Dober je gospodar — poznam ga že dolgo. Ničesar ti ne bo manjkalo, Joza, ničesar . . . Privadiš se in pozabiš Trento. Samo če boš priden in delaven — in dobro ti bo, Joza, dobro kakor nikoli v naši siromašni Trenti.«

Govoril je oče, in na razoranem, od skrbi upadlem obrazu se mu je prikazala radost. Ej, lepše življenje bo priskrbel sinu v tujini! Ne bo mu treba stradati v skalni Trenti. Dobro mu bo, in veselje in zadovoljnost ga bodela spremljala na vseh potih. Ne bo se ubijal po skalah, v zeleni dolini si bo služil kruh. Lepo mu bo, in skrbi ga ne bodo mučile kakor doma med trdimi skalami . . .

»Bodi priden,« je nadaljeval oče. »Poslušen bodi in moli! Glej, da si pridobiš gospodarjevo ljubezen in zaupanje, in potem boš lahko zadovoljen in srečen. Če te ima gospodar rad, ti ne more manjkati ničesar.«

Joza je zvesto poslušal očetove opomine. Pozabil je tedaj na svojo boleost in čvrsto in veselo je stopal navzdol. Sklenil je, da se hoče natančno ravnati po očetovih naukih.

Dospela sta kraj velike planine v senčnat gozd. Šla sta po stezi in sta se vedno bolj bližala zeleni dolini, ki ju je pozdravljala iz daljave.

Joza je stopal za očetom, in tedaj sta spet molčala oba. Zatopil se je deček spet v misli, in te misli so bile vesele in nič bridkega ni bilo v njih . . . Hej, morda pa ni tako težko v tujini! Morda ga bodo imeli ljudje radi in se mu ne bodo posmehovali in tudi zaničevali ga ne bodo. Prijazni bodo z njim, in življenje bo lepo in veselo — bolj kot v skalnati, zapuščeni Trenti. Zjutraj ga bo zbudil beli dan in se mu bo nasmejal; zvečer mu bodo migale radostne zvezde, da zaspi in zasanja lepe sanje . . . Morda bo tako in nič težkega ne bo v tujini . . .

Razveselil se je Joza teh misli in je stopal še čvrsteje za očetom. V tem se je prikazala širna, zelena senožet, segajoča do belega proda, kjer je šumel razsrjeni gorski potok. Solnce je stalo že visoko, in vročina je pritiskala z žgočim dihom.

* * *

Privadil se je Joza tujine in tujih ljudi. Niso bili tako hudobni, kakor je mislil tisto jutro na višini. Dobro mu je bilo in ničesar mu ni manjkalo razen skalnate Trente. Pogledal je včasih na bele gore in takrat je postal.

»Tam zadaj je Trenta,« je pomislil, in v srcu mu je postalo tesno. »Tam stoji hišica, in vrtič je zraven nje . . .«

Domislil se je Joza vsega tega. In v takih hipih se ga je polastilo domotožje. Šel bi na bele gore samo za trenutek dol v skalnato Trento.

Zavriskal bi, in izpred hišice bi se oglasili bratci in sestrice. Mati bi mignili z roko, in veter bi mu prinesel pozdrav iz rodne doline.

»Jozek, oj, Jozek! Dobro srečo . . .«

Veselo bi mu bilo na beli gori, če bi gledal na dragi dom. Vse bi se mu smejalo tam: solnčni žarki, sive pečine, bele hišice rodne vasi in zeleni vrtič kraj ljube hiše . . .

A Jozek je mignil z glavo in se je nasmehnil. — Ej, v tujini mora biti in čemu bi mislil take misli? Nič ne pomagajo — pridejo in vzburijo mlado dušo, a vendar ne izpolnijo gorkih željâ, ki jih zbude globoko v mladi duši. Proč lepe in prazne misli, ki ne prinesó ničesar! . . .

In Joza je postal spet vesel. Zažvižgal je in je šel naprej.

Privadil se je tudi tujim tovarišem. V začetku so ga sicer gledali postrani. Dražili so ga in so se mu smejali. »Glejte ga — Bovčan . . .«

Klicali so za njim in so se smejali. In Jozi je bilo bridko v srcu, ko je hitel od njih. Ni se ozrl nazaj in tudi besedice in izpregovoril.

»Čemu me zaničujejo?« je pomislil. »Ničesar jim nisem naredil, pa se mi smejejo . . .«

Šel je domov in je potožil vse hlapcu Boštjanu. Zasmel se je hlapec, pa mu je odgovoril:

»Siromak si, Joza, siromak. In iz Trente si, kjer raste mesto trave samo kamenje . . . Tiho bodi in potrpi, ker si siromak, Joza.«

»Pa saj nimajo pravice, da bi me zaničevali,« je govoril deček.

»Imajo pravico,« je odvrnil hlapec Boštjan, »sami so si dali in vzeli pravico. Zato pa bodi tiho in potrpi, ker si siromak, Joza.«

In Joza je potrpel in se ni več jezil. Sčasoma pa so pozabili vsi, da je doma iz borne Trente, in ga niso več zaničevali. Govorili so z njim prijazno, kakor da bi jim bil že od davno ljub tovariš. Le tupatam so ga še podražili. A Joza se je smejal in jim ni zameril. Zato so bili prijatelji in se niso kregali.

Le eden se ni hotel sprijazniti z njim, in to je bil Cene, Cene Hostnikov. Kadar je prestopil deset korakov, pa si je že izmislil novo burko. Navihano in prevejano so mu gledale prihuljene oči v svet in so iskale prilike, da bi mogel Cene iztresti nad kom svojo navihanost. Zasmel se je škodoželjno, če se mu je posrečilo, in jo je potem odkuril s hitrimi koraki vstran. Močan je bil Hostnikov Cene, in bali so se ga tovariši.

Posebno na Jozo je imel piko. Kadarkoli ga je srečal, vselej ga je dražil in iztresaval nad njim svojo navihanost. Bal se ga je Joza in se mu je umikal. Kajti vedel je, da ima vselej škodo Zvabil ga je bil nekoč Cene na vrt. Zlezel je na črešnjo in je odtrgal veliko vejo, polno rdečih črešenj. Dal jo je Jozi, naj jo obira; a sam se je splazil nevidno v hišo in je povedal sosedu, da je udaril Bovčan na črešnjo in zdaj obira veliko vejo. Srdit je prihitel kmet in je zgrabil nedolžnega Jozo za ušesa in lase. Izza plota pa se je smejal prevejani Cene škodoželjno . . . Ali takrat, ko ga je zvabil k duplu! Rekel je, da so tam čebele in imajo veliko strdi. Šla sta, in Joza je dregal s palico v duplo. Cene se je skril nevidno

in pravočasno za grmovje, a na ubogega Joza so planile ose in so ga neusmiljeno opikale po obrazu. »Penice imajo tu mlade,« mu je dejal Cene in je pokazal na mehko gnezdo. In segel je Joza z roko v gnezdo, a je zavpil prestrašen in je potegnil roko nazaj. Za prst ga je držal z ostrimi kleščami velik rogač, ki ga je bil dejal Cene prej nevidno v gnezdo. Smejal se mu je Cene škodoželjno, a Jozo je bolelo.

Zato se je ogibal Ceneta in je bil jezen nanj. Vsakokrat, če se je sešel z njim, je imel škodo in žalost. Nekoč se je pa dogodilo, da je postal Cene njegov največji sovražnik.

Šel je bil tisti dan Joza preko polja in je nesel Boštjanu malico na njivo. Mimo grape je šel in je zagledal tam Ceneta. Sedel je tam kraj grape in zalezoval čmrlja, ki je iskal svoje gnezdo. Hotel se mu je Joza izogniti. A bilo je prepozno. Zagledal ga je bil Cene in mu je zavpil:

»Joza, oj, Joza, pojdi sem! Podlasice sem zasledil.«

A Joza se je spomnil bridkih dogodkov, ki mu jih je bil povzročil Cene, in je vedel, da mu Cene nastavlja spet kako past. Šel je zato mimo njega in ni odgovoril.

»Joza, oj, Joza,« je nadaljeval Cene. »Neumen si, nočeš podlasic. Lepe so in rjave. Lahko jih zapreš v kletko.«

Joza se pa ni zmenil za te vabljive besede, ampak je šel naprej. Cene se je razsrdil, ker ga ni slušal Bovčan. Tako lepo bi ga bil speljal v past, da bi ga bil pičil debeli čmrlj ravno v roko. Zato se je pa razjezil in je stekel za Jozo.

»Nimaš poguma, še malo ga imaš,« je klical za njim. »Joza, Jozek! Bovčan neumni!«

Dohitel je Jozo in ga je udaril s pestjo po hrbtu. Joza se je ustavil; dejal je cajnico v travo in je pogledal srdito na nasprotnika.

»Kaj mi pa hočeš? Pusti me pri miru!«

A Cene se je zasmejal in mu je pokazal mezinec.

»Ali si upaš na tega malega,« je izzival. »Bovčan, hoj, neumni Bovčan!«

Tedaj je minila tudi Jozi potrpežljivost. Zgrabil je Ceneta okrog pasa in ga zasukal. Upiral se je Cene in je spoznal, da je Bovčan močnejši nego on. Zato pa je napel vse moči, da ga prevrne na tla. Toda bilo je zaman. Zavrtel ga je bil Joza in ga prekotatil v grapo. Nato pa je pobral svojo cajnico iz trave in je šel mirno svojo pot naprej.

V grapi se je pa pobral Cene. Srdit je stekel na vrh in je pobral debel kamen. Zalučal ga je za odhajajočim, toda ni ga zadel, ker je bil Joza že predaleč.

»Čakaj, ti Bovčan,« je kričal za njim. »Posvetim ti, da ti bo migalo še deset let pred očmi. Čakaj, ti neumni Bovčan! Posvetim ti tako gotovo, kakor sem Hostnikov Cene.«

Tam sredi njiv se je ustavil Joza in je zaklical nazaj:

»Hoj, če se ti ljubi! Če moreš, le posveti, ti Cene Hostnikov. Pa boš ležal spet v grapi.«

»Bovčan! Bovčan!«

Tako je vpil Cene, ker ni mogel v veliki jezi ničesar drugega. Srdit je skočil k bližnjemu grmu. Tam pa je pričel lomiti veje in jih je metal okrog sebe . . . Pa ga je premagal ta neumni Bovčan! V grapo ga je vrgel in se mu zdaj porogljivo smeje. K hlapcu Boštjanu je šel in bo pripovedoval: »Hostnikovega Ceneta sem prevrnil in vrgel v grapo!« — Na vasi bo pripovedoval neumni Bovčan in se bo hvalil: »Kakor trsko sem ga prijel, pa sem ga prekotalil v grapo.« — In smejali se mu bodo tovariši in se mu bodo norčevali . . . Nabil ga je Bovčan, njega, Hostnikovega Ceneta, ki jih je vedno suval in lasal . . . Norčevali se bodo in mu privoščili. — Cene je spustil grm in se vsedel v travo. Kazal je za Jozo pest in je mrmral:

»Ti že pokažem . . . Le počakaj!«

A Joza ga ni slišal. Vesel se je smejal tam med njivami, ko je pripovedoval hlapcu Boštjanu, kako je prekotalil Ceneta v grapo. Dosti krivic mu je bil že naredil, a zdaj ga je kaznoval za vse tisto. Vedel bo vsaj drugokrat, če ga bo hotel speljati v nastavljeno past. Prav mu je; zakaj je pa tako domišljav?

Takrat pa je vstal pri grmu Cene. Še enkrat je zamrmral in je zagrozil:

»Pokažem ti . . . Le počakaj, Bovčan neumni!«

Potem pa se je naglo obrnil. Hítel je k bližnjemu znamenju in je premišljeval tam svojo osveto.

* * *

Pri Gričarju so spravljali tisti dan seno na senožeti. Soparen dan je bil. Nebo je bilo sivkasto in nobenega oblaka nikjer. Prijetno je dehtelo seno na senožeti. Urno so ga grabile grabljevke na kupe, kosci pa so ga metali na hleve. Vsem je tekel znoj z lica, toda nihče ni utegnil, da bi ga obrisal.

Joza je tlačil na hlevu seno in se je smejal dovtipom hlapca Boštjana. Tri grabljevke, ki so grabile vštric, so pele veselo planinsko pesem. Dasi so bili trudni vsi in jim je znoj tekel po licih v curkih, so bili vendar vsi dobre volje. In smeh se je razlegal po širni senožeti in veselo petje mladih grabljev . . .

Po poti proti senožeti je stopal počasi Hostnikov Cene. Napotil se je bil v goro, da natrga materi resja za kuhinjsko strguljo. Dospel je na rob senožeti, tam je rastle najlepše resje. Počenil je na tla, vzel pipec iz žepa in je pričel rezati resje. Tuintam je pogledal proti hlevu, kjer so se smejali mladi kosci in tudi proti grabljevkam je pogledal, ki so prepevale vesele pesmi. Naposled pa je zapazil tudi Jozo, ki je tlačil seno na hlevu.

»Neumni Bovčan,« je pomislil. »Obljubil sem mu maščevanje in še danes ga hočem izpolniti.«

Hitreje je rezal resje, in kmalu se mu je zdelo, da ga ima zadosti. Povil ga je s srobotom in ga je vrgel na tla. Potem pa je sedel in je pričel

premišljevali, kako bi se zmaščeval. Tako hitro mu je včasih prišla kaka burka na pamet, a danes mu ni hotel priti noben primeren naklep. Počakal bi Jozo tu za grmovjem. Prišel bi mimo, in tedaj bi ga zgrabil za vrat. Osuval bi ga do dobrega in ga zlasal . . . Toda kaj pomaga, skočil bi hlapec Boštjan in bi ga ulovil. Trde pesti ima hlapec Boštjan, in njegova roka pada neusmiljeno po hrbtu. Izkusil je bil Cene že to in se je bal tistih pesti. Torej s tem ni nič . . . Ali naj nastavi palico preko pota? Prišel bi Joza mimo. Izpodtaknil bi se in padel na obraz, in bolelo bi ga. Toda lahko bi se izpodtaknil tudi hlapec Boštjan, in tedaj bi bilo hudo in gorje za Ceneta . . .

Dolgo je mislil Cene, toda nič pametnega mu ni prišlo na misel. Že je obupal na pol; a naenkrat se mu je zjasnil obraz. Tam za grmom je zagledal jopiče koscev in je zagledal tudi Bovčanov jopič. Zelen je bil in je imel velike, koščene gumbе.

Razveselil se je tega Cene . . . Pojde in poreže z jopiča vse gumbе. Razreže tupaťam jopič. Debelo bo gledal Joza in bo jokal.

»Čakaj, ti neumni Bovčan,« je rekel samprisebi. »Zdaj se zmaščujem, da boš pomnil . . . Prekotalil si me v grapo in se mi rogal. Zato se zmaščujem.«

Vstal je in se je napotil prihuljeno proti grmu. Toda pri kamnu je postal. Zdrznil se je in je stopil za korak nazaj . . . Zavit v debel svitek, se je solnčil tam velik, pisan modras in je dvignil glavo, ko je začul prihajajočega dečka.

Za hip se je zdrznil Cene, in mraz ga je stresel. Toda že v naslednjem trenutku se je sklonil. Pobral je debel kamen in ga je vrgel v modrasa. *Bolestno je zažvižgala kača in se je vzpela kvišku. Cene je urno pobral drugi kamen. Dobro je zadel. Stresel se je modras še enkrat in se ni ganil nič več.*

Cene je stopil nazaj v grmovje in si je vrezal tam precep. In ko je rezal, se je zasmejal naenkrat glasno.

»Pustim mu gumbе in tudi jopič mu pustim,« je govoril. »Toda to mu storim . . . Boljšega ne more biti.«

Šel je s precepom k ubiti kači; nataknil jo je nanj in se je bližal grmu, kjer so ležali na tleh jopiči koscev. Pobral je tam Jozin jopič in je stlačil modrasa v žep. Škodoželjno se je smehljaj, ko je položil jopič nazaj in je vrgel precep daleč v stran.

Nato se je podal nazaj v grmovje in je legel tam v travo.

»Hej, kako bo gledal neumni Bovčan, ko bo otipal kačo v žepu! Mravljinci mu bodo zagomazeli po hrbtu, in lasje mu bodo stopili pokoncu. Zatulil bo, kot bi ga devali iz kože. Na tla bo padel in se bo valjal po travi . . . Dobro, tako se zmaščuje Hostnikov Cene, če se ga prekotali v grapo in se mu povrhu še roga. Ubogi Bovčan, ti siromak Joza! Pa se hočeš meriti s Hostnikovim Cenetom . . .«

(Konec prih.)

